

İradə Böyükağa qızı Əmirəliyeva

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı elmi işçisi

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

<https://orcid.org/0000-0002-3319-7466>

E-mail: amiraliyeva_i@mail.ru

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(2\).18-21](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(2).18-21)

**SƏMƏD VURĞUN TƏBİƏTİN GÖZƏLLİKLƏRİ HAQQINDA:
ŞAĞİRD LƏRLƏ SÖHBƏT**

İrada Boyukagha Amiraliyeva

leading scientific worker at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

doctor of philosophy in pedagogy, associate professor

**SAMAD VURGUN ON THE BEAUTY OF NATURE:
A CONVERSATION WITH STUDENTS**

Ирада Бююкага гызы Амиралиева

ведущий научный сотрудник Института Образования Азербайджанской Республики

доктор философии по педагогике, доцент

**SAMEД ВУРГУН О КРАСОТЕ ПРИРОДЫ:
БЕСЕДА С УЧЕНИКАМИ**

Xülasə. Səməd Vurğunun anadan olmasının 120 illiyi tamam olur. O, xalqımızın dünya ədəbiyyatına bəxş etdiyi çox görkəmli şəxsiyyət, şair, vətəndaşdır. 50 illik ömründə müxtəlif ədəbi janrlarda möhtəşəm əsərlər yazıb yaratmışdır. Məqalələri, şeirləri, dramları, poemaları sevilə-sevilə oxunub və oxunmaqdadır. Həyat və yaradıcılıq yoluna dair dissertasiyalar yazılmış, dram əsərləri yüz dəfələrlə tamaşa qoyulmuş, əsərləri dərsliklərə salınmış, həyat və yaradıcılığı şagirdlər və tələbələr tərəfindən ümumtəhsil məktəblərində, orta ixtisas və ali təhsil müəssisələrində öyrənilmişdir.

Açar sözlər: *Səməd Vurğunun həyatı, şairin yaradıcılıq yolu, “Vaqif” dramı, şeirləri, poemaları, “Azərbaycan” şeiri*

Abstract. This year marks the 120th anniversary of the birth of Samad Vurgun. He is an outstanding personality, poet, and citizen whom our people have bestowed upon world literature. Throughout his fifty-year life, he created magnificent works in various literary genres. His articles, poems, plays, and narrative poems have been, and continue to be, read with great affection. Dissertations have been written on his life and career, his dramatic works have been staged hundreds of times, and his works are included in textbooks. His life and creative path are studied by pupils and students in general education schools, vocational schools, and higher education institutions.

Keywords: *life of Samad Vurgun, the poet's creative path, the drama „Vagif“, poems, narrative poems, the poem „Azerbaijan“*

Аннотация. Исполняется 120 лет со дня рождения Самеда Вургуна. Он – выдающаяся личность, поэт и гражданин, которого наш народ подарил мировой литературе. За свою 50-летнюю жизнь он создал величественные произведения в различных литературных жанрах. Его статьи, стихотворения, драмы и поэмы всегда читались и продолжают читаться с большой любовью. О его жизни и творчестве защищены диссертации, драматические произведения ставились на сцене сотни раз, его труды включены в учебники. Жизненный и творческий путь поэта изучается учащимися и студентами в общеобразовательных школах, средних специальных и высших учебных заведениях.

Ключевые слова: *жизнь Самеда Вургуна, творческий путь поэта, драма «Вагиф», стихотворения, поэмы, стихотворение «Азербайджан»*

Azərbaycanın Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə Səməd Vurğunun yaradıcılığından söz düşərkən iftixarla deyirdi: “Şairin yaradıcılığı xalqımızın keçmişini, bu gününü və gələcəyini əks etdirən nəhəng güzgüyə bənzəyir. Bu güzgüdə xalqın sevinci də, kədəri də, düşüncəsi də, həyatı da, folkloru da müəyyən ölçüdə öz əksini tapmışdır” (1).

Həmin sözlərdə dərin həqiqət vardır.

Səməd 1906-cı il mart ayının 21-də, gözəl bir bahar günündə - Novruz bayramında dünyaya gəlmişdir. Öz gəlişi ilə ailəyə böyük sevinc bəxş edən Səməd çox yox, cəmi 6 il sonra əziz anasını itirmişdir. Anasızlığın nə demək olduğunu uşaq ikən anadan yetim qalanlar bilər. Ana qayğısından, ana nəvazişindən məhrum olmaq heç bir insana, uşağa nəsib olmasın. Sonralar anasına yazdığı şeirində yazacaqdı:

Pək cocuğdum, yerə gömdülər səni,
Həyata qanadsız atdılar məni.
Bax, necə pozulub ömür gülşəni,
Həyat sənsiz mənə zindandır, ana!

Yıxılıb payinə öpmək istərəm,
Analıq mehrini görmək istərəm,
Səni görmək üçün ölmək istərəm,
Təsəllim ah ilə fəğandır, ana! (2, s. 34)

Atası Yusif, nənəsi Ayişə onu nə qədər qayğı ilə əhatə etsə də Səməd nisgilli idi, uşaqlığı fərəhsiz keçirdi. Fəqət özünü ələ aldı. Atası saz ustası idi. Onun sazda səsləndirdiyi mahnılar Səmədi qanadlarına alıb, uzaqlara, xoş günlərə aparırdı. El havaları, Qazaxın əsrarəngiz təbiəti onun xəyalını coşdurur, şeirə maraq oyadırdı.

Yuxarı Salahlı kəndindəki rus-tatar məktəbində, sonradan Qori Müəllimlər Seminariyasının Qazaxa köçürülmüş Azərbaycan bölməsində təhsil almağa başladı.

Səməd seminariyanın ictimai həyatında, dram və musiqi dərnəklərində yaxından iştirak edir, klassik poeziya ilə tanış olur, dünya ədəbiyyatında özlərinə layiqli yer tutmuş yazıçıların əsərlərini mütaliə edirdi.

Səməd seminariya təhsilindən sonra təxminən 4 il (1924-928-ci illərdə) Qazax, Quba rayonlarında və Gəncədə müəllim kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru L.A. Məmmədlinin yazdığı kimi, “Fəal həyat mövqeyi tələbənin öz maraqlarından, arzu və istəklərindən, ehtiyaclarından, və dəyərlərindən asılı

olaraq mövcud reallığı dəyişdirmək və təkmilləşdirmək üçün şüurlu və məqsədyönlü şəkildə fəaliyyət göstərə biləcəyi xüsusi vəziyyətdir. Ətraf mühitə maraq, onun daha yaxşı olmasına çalışmaq, qarşıda dayanan məqsədə çatmaq, niyyətlərə nail olmaq üçün özünü hərəkətlərdə ifadə etmək, konstruktiv həllər axtarmaq, məqsədyönlü, fasiləsiz fəaliyyət göstərmək fəal həyat mövqeyini şərtləndirən ümumi meylləridir” (5, s. 78).

Səməd Vurğununu da ən böyük arzusu insanların həyatda fəal mövqə tutmaları idi. Bu arzunu onun ayrı-ayrı əsərlərində - şeirlərində də, poemalarında və dramlarında da görmək mümkündür.

Səməd Vurğun vətənpərvər şairdir. Azərbaycanımızı öz varlığı kimi sevir, onun gözəlliklərini böyük məhəbbətlə, ilhamla vəsf edirdi. Tənqidçi, professor Yaşar Qarayev Səməd Vurğunun beş cilddən ibarət “Seçilmiş əsərləri”nin I cildinə yazdığı “Azərbaycan ədəbiyyatının Vurğun dövrü” adlı ön sözündə aşağıdakıları diqqət mərkəzinə gətirirdi: “Səməd Vurğun təkcə şerimizin yox, təbiətimizin də milli timsalı idi. “Muğan” poemasını, ceyran obrazını o, təbiət-şəhər müxalifətində ikincinin hələ “kult” təşkil etdiyi dövrdə yaratmışdı. Folkloru və sazı, qopuzu və ozanı, təbiəti və dağları xatırladan kolorit və əda onun həm şəxsiyyətini, həm də poeziyasını eyni vaxtda ifadə edirdi. Səməd Vurğun həmişə tribunaya da qartal kimi sinə gərərdi və bu tribuna nə qədər uca olsaydı, Vurğun ona bir o qədər yaraşardı. Ov dalınca çıxdığı qaya başından təbiətə boylanarkən bütünlüklə zirvələr, dağlar Vurğun ilhamının şaha qalxdığı, at oynatdığı oylaq və meydan üçün vüsət və ucalıq ölçüsü yox idi. Şair kosmosun fəthi dövrünü görsəydi, ayrı heç nəyi yox, məhz kosmik peyki planetə müraciət etmək üçün, ən münasib tribuna adlandırardı və həmişə olduğu kimi, Vurğun monoloqu belə bir tribunaya yenə də yaraşardı!” (2, s. 5).

Deiyən sözlər doğrudur. Səməd Vurğunun əsərləri arasında bir şeir var, şairin şeirlərindən söz düşəndə ilk növbədə “Azərbaycan” şeiri xatırlanır. Bu şeir Vətənə sonsuz məhəbbətin, təbiətə qədərsiz vurğunluğun bariz nümunəsi kimi canlanır. Fikir verək

Sıra dağlar, gen dərələr,
Ürək açan mənşərələr...
Ceyran qaçar, cüyür mələr,
Nə çoxdur oylağın sənini!

Aranın, yaylağın sənin.
Sarı sünbül bizim çörək,
Pambığımız çiçək-çiçək,
Hər üzümdən bir şirə çək
Səhər-səhər acqarına,
Qüvvət olsun qollarına (2, s. 177-178).

Azərbaycan təbiətinə, onun flora və faunasına vurğunluq şairin bir çox şeirlərində özünü göstərir. Dağlara neçə-neçə şeir qoşmuşdur. Heyvanlar arasında öz gözəlliyi, zərifliyi, cazibədarlığı ilə göz oxşayan ceyrana, marala şeirlər yazmışdır. Ümumtəhsil məktəblərində şagirdlər həmin şeirlərlə tanış olurlar. Diqqət yetirək. “Ceyran” şeirində deyilir:

Əzəldən meylini salıb çöllərə,
Bəxtini tapşırdın bizim ellərə,
O qara gözlərin düşdü dillərə.
Dişlərin oxşayır mərcana, ceyran!
Bir məsəl qalmışdır ata-babadan:
Uçarda turadır, qaçarda ceyran
Bir mən deyiləm ki, hüsnünə heyran,
Şöhrətin yayılıb hər yana, ceyran! (3)

Müəllim şeirlə tanış olan kiçikyaşlı məktəblilərin diqqətini ceyrana aid olan “meylini salıb çöllərə”, “bəxtini tapşırdın bizim ellərə”, “qara gözlərin dillərə düşüb”, “dişlərin oxşayır mərcana”, “hüsnünə heyran” am ifadələrinə yönəldir. Yaraşığı, sevimli ceyran obrazı şagirdlərin təsəvvüründə canlanır, Ceyrana sevgi fonunda Azərbaycan faunasına məhəbbət, onun qorunmasına tələbat formalaşır.

“A köhlən atım”, “Bülbül” – faunamıza, “Bənövşə”, “Sümbül” şeirləri – floramıza həsr olunmuş şeirlərdir. Ümumilikdə təbiətə sevgi “Bahar sərgisi” şeirində özünün gözəl ifadəsini tapmışdır:

Günəş doğdu, yayıldı,
Yatan ellər ayıldı.
Açdı çiçəkli güllər,
Dilə gəldi bülbüllər.
Qar, çovğun gözdən itdi,
Dağlarda lalə bitdi.
Qanadlandı buludlar;
Yerdəki əlvan otlar
Cücərib boy atdılar,
Aləmə naz satdılar.
Artdı suların səsi,
Sevindirdi hər kəsi (2, s. 68).

Şeirdə “günəşin doğması”, “yatan ellərin oyanması”, “güllərin açması”, “bülbüllərin oxuması”, “qarın çovğunun yoxa çıxması” (axı

artıq yaz mövsümüdür), “dağlarda lalənin bitməsi”, “yerdəki əlvan otların boy atması” və üstəlik “naz satmaları”, “suların səslərinin artması” – şairlə yanaşı hamını, bizi də, şagirdləri də, müəllimi də sevindirir.

Şair öz şeirlərində Şuşanın (“Şuşa”), Göy Gölün (“Göy Göl”), bizim dağların (“Dağlar”), hüsnünə gözəl sözlər deyir, xan çinarın narazılığını (“Çinarın şikayəti”) çatdırır. O sözlər gəlişi gözəl sözlər deyil, deyilişi gözəl sözlərdir, həqiqətdən xəbər verir. Dağları gəlin görək necə mənalandırır:

Binələri çadır- çadır
Çox gəzmişəm özüm, dağlar!
Qüdrətini sizdən aldı
Mənim sazım, sözüm, dağlar!
Maral gəzər asta – asta,
Enib gələr çeşmə üstə.
Gözüm yolda, könlüm səsdə,
Deyin, necə dözümlü, dağlar?
Hər obanın bir yaylağı,
Hər tərmanın öz oylağı;
Dolaylarda bahar çağı:
Bir doyunca gəzim, dağlar!
Qayaları baş – başadır,
Güneyləri tamaşadır.
Gödək ömrü çox yaşadır,
Canım dağlar, gözüm dağlar!
Bir qonağam bu dünyada,
Bir gün ömrüm gedər bada;
Vurğunu da salar yada
Düz ilqarlı bizim dağlar (4).

Şair təbiətin gözəlliklərindən elə vəcdə gəlir, onları elə əlvan boyalarla təsvir edir ki, insan daim təbiətin qoynunda olmaq istəyir, təbiətin ağışında sakitləşmək, dincəlmək, yorğunluğunu almaq, sevincə qərq olmaq istəyir.

Müəllimlər dərslərdə, sinifdən xaric tədbirlərdə Səməd Vurğun yaradıcılığından bəhrələnməklə məktəblilərdə Azərbaycanın flora və faunasına məhəbbət, onu qorumaq hisslərini daim inkişaf etdirməlidirlər.

Problemin aktuallığı. Səməd Vurğunun anadan olmasının 120 illiyinin qeyd olunması ilə bağlı Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev 23 fevral 2026-cı il tarixli sərəncam imzalamışdır.

Problemin yeniliyi. Cənab İlham Əliyevin imzaladığı sərəncamla əlaqədar Səməd Vurğunun həyat və yaradıcılığının işıqlandırılması son dərəcə vacibdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılarda maraq doğuracaqdır.

Ədəbiyyat

1. Həbibbəyli, İ.Ə. Ədəbiyyat: Ümumtəhsil məktəblərinin XI siniflər üçün dərslik / İ.Ə. Həbibbəyli, S.H. Əliyev, B.A. Həsənov. – Bakı: Bakınəşr, –2023. – 208 s.
2. Səməd Vurğun. Seçilmiş əsərləri. Beş cildə. I cild / Səməd Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2005. –264 s.
3. Səməd Vurğun. Ceyran. <https://portal.azertag.az/az/node/7386>
4. <https://yazarlar.az/2022/04/05/semad-vurgunun-seirleri/>
5. Məmmədli, L.A. Tələbələrdə fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması: auditoriyadankənar tədbirlərin imkanları // -Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, 2025, 1, s. 78-80.

Redaksiyaya daxil olub: 02.02.2026